

Krónika Grisza Ágostról

DOKUMENTUMOK A SZABADSÁGHARC

EGY TISZTJÉNEK ÉLETÉRŐL (2.)

(Népszabadság, 1974. márc. 10.)

Egy szabadságharcos magyar katonatiszt, londoni emigráns, „tengődő nyomorult”, mint írja, Marx és Engels előadására igyekszik. Barátai körében tájékozódván, meghallotta, hogy egy új, szabadságot megvalósító társadalom „képben és előraján munkálkodik a két jó barát német tudós”.

1850. május 5. Mentünk, nem is tudom mely utcákon át a német és a francia kommunisták gyűlésébe. Marx, Engels, Seiler, Wolf s még egy, kinek a nevét meg nem tartottam, beszéltek az új revolutio után életbe léptetendő státus gazdasátról. Bangya, Andorffv, Szmogyi, Türr és én voltunk ott magyarok. Türr-rel mentem haza éjjel egy óraker.

Azután megkezdődött. Grisza Ágost „második élete” — Amerikában. 1850 október 22-én szállt hajóra. Szörnyű viharok között ment a hajó, míg nem november 19-én kikötött New Yorkban. Grisza paltra lép — de van-e alatta föld? Tétova, csüggedt, tanácstalan. Egy hónapig keres munkát; nem talál. Pénze nincs, élelemhez is ritkán jut. Naponta egyszer, könyörületből. Valahogyan némi „alaptökére” tesz szert — Dembjanszky fiától, akinek dohányüzlete van New Yorkban, kap árut — s hízáló lesz. Szivart, tüt, díszeket, játékokat árul a New York körüli farmokon.

November 28. Reggel elindulék a vasút mentében észak felé. Vonkserbe jöttem. Egy amerikai hadban volt ember, elvágott ujjal, vett 30 C. ára szivart, 25 db-ot... Sok házba tértem, hol jól, hol rosszul fogadtak. Felírtam egy cédulára angol nyelven, hogy magyar menekült vagyok, s hozzattem árucikkeim lajstromát, de a magyarság kevés haszonnal járt, többnyire nem is tudják, mi fán termett a magyar háború. Azonban egy jó lady vett tötem cikkeket és mézes kenyeret is adott. Mr. Watson villájában a legszerencsésebb vagyok. Ott vettem is fölem, s ebédet is adtak — a konyhában. Most az út mellett, egy kővön ülve írom ezeket. Ez az ezüztendő a legnehezebb volt az életemben, 32 éves va-

gyok, s házaló. Miután katona, ügyvéd és hónap százados voltam. Idegen kalmár nép idegen koldusa.

Néha találkozok egy-két magyar sors-társával. Kalandos vállalkozásokba fognak a legtöbben, farmoat akarnak alapítani. Prágay János ezredesnek valami sikerült, valahogy szerzett egy házat.

Mag is találtam, több rendbeli kérdezősködés után. Elrejtett helyen van, hosszú lane-en keresztül lehet oda jutni. Sötét volt már, mikor a ház körül járva a nyílt ajtót keresve Haynau és Görgei által megtámadtattam, kik mérgezen nekem esve a fogukat vesoritották rám. Így nevezi ő két kutvját. A nagy zajra ő maga, Prágay, kiűtött, s ámbár bajszatlan arcsmról és hangomról meg nem ismert, nevemet mondva nagy szívességgel, sírva megölelt és megcsókolt... Beszélünk a múltrol, jelenről, a magyar emigrációról. Prágay nagyon sötét sziaekben lát, egész mysantrop — yenkee, német, magyar egyformán gáncsolatlik általa. Miért?

(Tudjuk Prágayról, hogy később jelentkezett a Kuba felszabadítására készülő forradalmárok közé. Partraszállásuk után azonban a túlerőben levő spanyoloktól vereséget szenvedtek. Prágay megsebesült. Nehogy élve az ellenség kezére jusson, öngyilkos lett. Nem akart arra a sorsra jutni, mint vezérük, Narisco Lopez, akit a spanyolok elfogtak és Havannában kivégeztek.)

Grisza Agost New Yorkban maradt, rövid ideig egy vasgyárban dolgozott, találkozott néhány magyar emigránsal; többek között Kerényi Frigyes költővel. Naplójában egyenként az az egyik utolsó bejegyzés. Pontosabban, a meglevő naplókban. A többi füzet elveszett. Griska életének további folyása a fennmaradt levelekből — általa s neki írt levelekből — rekonstruálható.

Emigrációs életének nagy élménye volt találkozása Kossuth Lajossal 1852-ben. Kossuth megörült régi hívének s nyomban ajánlólevellel látta el: (Az an-

gol nyelven írt levél eredetije ugyan csak a penci múzeum Griska-tarlójában látható.)

BIZONYÍTVÁNY

Melly által bizonyítom, hogy ennek átadója, Griska Agost úr, a magyarországi háborúban kapitány, ezt megelőzően katonaiskolai tanár, s gyakorló ügyvéd, és most száműzött — magasabb iskolát végzett, s igen jó nevelésű gentleman. Ezért nagyon lekötelve érzem magam, ha őt támogatnék bármi által célja előéréseben, amint hogy én a legkevesebé sem kételkedem őt a lehető legszívesebben ajánlani. — St. Louis, 1852. március 16.

KOSSUTH LAJOS

Kossuth ajánlólevele azonban már nem lendíthetett Griska Agost sorsán. Megunta az életet Amerikában, visszavért Európába. (Már feleséggel; a Kossuth kíséretében levő Gy. Debreczeni Zsuzsannát vette feleségül.) Párizsban telepedett le. Ekkor már nyolc nyelven beszélt és írt. Fordítóirodát nyitott. Tizenhat évig élt a francia fővárosban. Párizsi tartózkodásának egyik nagy eredménye, hogy megalálta H. Rákóczi Ferenc Confessióit. A Szajna-parti antikváriusoknál vásárolt egyik kéziratból tudta meg, hogy a fejedelem emlékiratait halála előtt a grosbois-i kamalduli szerzetesekre bízta. A francia forradalom után — minthogy eltörték a szerzetesrendeket, s a zárda is feloszlott — a kézirat a Bibliothéque Nationalba került. Griska az egykori zárda évkönyveinek átvizsgálása után, egyévi munka árán jutott a kézirat nyomára. 1858-ban kezdett hozzá a latin nyelvű szöveg lemásolásához. Nagyon lassan haladt — majdnem tíz évig tartott — a munka, mert csak a könyvtárban dolgozhatott.

Párizsi tartózkodása idején sűrű levelezésben állt a magyar emigráció néhány tagjával; elsősorban Irányfi Dániellel, Mednyánszky Sándorral, Simonyi Ernővel és Türr Istvánnal. Türr elküldte Griszának Garibaldi egyik levelét; ma is a család tulajdonában van:

Legkedvesebb Barátom!

A magyar vér, amely Itáliáért ontatott ki, mindkét népet összekötöi. Ezért kellett az Ön vérenek is folyania. En nélkülözni fogok egy értelmű fegyvertársat bizonyos ideig, de remélem, hogy ifjú katonáinkat hamarosan Önnel együtt a győzelemre vezet-
hetjük. Szerenésés lennék, ha bármiben szolgálatára lehetnék.

Az Ön Garibaldija.

De még nem ért véget szabadsághar-
cos élete. 1866-ban, a porosz—osztrák
háború idején Bismarck — koránt-
sem önzetlen — ösztönzésére Klapka,
mint tudjuk, emigránsokból és po-
rosz fogságba került magyar katonák-
ból álló légiót szervezett. Griszára szá-
mított elsősk között. Nem családott.
Grisza Párizs közelében, Bougivalban
helyezte el a családját, bezárta a fordí-
tóirodát és útra kelt Porosz-Sziléziába.
1866. július 31-én Klapka Annaberg-
ben kinevezi őrnagynak. A légió első
zászlóalja elindult Magyarország felé.
Előnyomulásuk közben megkötötték a
porosz—osztrák fegyverszüneti szerző-
dést. A magyar csapat azonban tovább-
vonul, Grisza vezetésével át a Kárpáto-
kon, s augusztus elején megerkezik a
Trencsén megyei Turzovka faluba. Itt
éri Griszát Klapka tábornok visszahívó
parancsa. A légió Babitzban, majd
Bauerwitzben rostokol mástól hónapig.
Végül Klapka, átlátva a poroszok cél-
ját, visszavonul, a fővezéréssel Vetterre
ruházza. Grisza a katonáival marad.
Szeptemberben ezt írja a feleségének:
„Nem hagyhatom itt a derék embere-
ket, akik belém vetették minden bizal-
mukat.”

A Klapka-légió fényképalbuma és
anyakönyve, valamennyi részvevő sze-
mélyi adataival ma is megvan.

Grisza Ágost végül visszatért Párizs-
ba. Még hátravan az életének egyik
legnagyobb élménye, a párizsi közműn.
A háború idején Magyarországra küld-
te a feleségét, a neki szülő levelekből
követhetjük a sorsát.

Nem hiszem már, hogy a nép ügye győz-
ni fog. A magas fejek sokkal rosszabbak
és gonoszabbak, semhogy a jámbor nép
fülére ne kerekedjenek. A mozgalom itt az-
zal kezdődött, hogy látva Thiers manöver-
jeit a monarchia felé, s hogy azzal akarta
kezdeni, miszerint a nemzetőröket lefegy-
verezze — ez nagy baj. A bougivois
canaille azonban mégis megszeppent. Ki-

vánta, hogy a Kormány tegyen rendet.
Csakhogy a sorkatonaság és az alantasabb
tiszték nem akarják a népek indulni...
Aitalában mondhatni, hogy a köztársaság
mellett van mindenki, teszámíva a Champs
Elysées és környékének lakói. Csak az a
baj, hogy nincs egyetlen ember, aki a nem-
zet embere volna, mint pl. egy Kossuth,
egy Garibaldi, egy Kosciuszko, egy Wa-
shington.

Grisza honfitársa és egyik legköze-
lebbi barátja, Győrök Leó a forrada-
lom oldalára állt. Nehány hét alatt
törzskari kapitány, majd Párizs kul-
csának, a Porte Maillot környékének
tűzerparancsnoka lett. Egyike volt
azoknak, akik Vendome-oszlop ledönté-
sét irányították. A proletárurolom vég-
napjaiban a Montmartre parancsnoka
volt. Négy napig védte a lángokban álló
városrészt. A védőket az ellenforradal-
márok elfogták. Győrököt a kivégző-
osztag golyói csak a lábán sebesítették
meg. A forradalmárok holttesteit mel-
lett fektűt hajnalig, ekkor Griszához
menekűt. Mindketőjűket elfogták. Sa-
torba vitték őket, a fogolytáborba.
Életben maradásukat elsősorban Grisza
fiának köszönhetik; a 14 éves fiú — mi-
közben a két magyar, más forradalmá-
rokkal együtt, a fogolytáborban várakó-
zott a Cayenne-be induló halálhajóra —
mozgósította apja befolyásos ismerő-
seit. A kiszabadítási akció — számukra
is váratlanul — sikerrel járt.

Grisza és Győrök 1871-ben visszatér
Magyarországra.

*

Azért követtük a rendelkezésre álló
anyaghoz képest igenek vázlato-
san áttekintve, a szabadságharcos ka-
pitány életét, mert azon kívül, hogy az
1848-as szabadságharé egyik érdekes
szereplője volt — sorsa és életútja más
tanulságokat is felmutat. Azt elsősor-
ban, hogy Grisza magyar forradalmár-
ból internacionalistává vált. Felismerte,
hogy a szabadság oszthatatlan; mint le-
veleiben nem egy helyűtt írja: „itt is,
ott is ugyanazok az alul lévők, s a felül
lévők. Ennek kell megváltoznia”.

Cselekvő, bátor, okos ember volt.
Tudta, hol az igazság. El nem érhette.
De a nyomában volt. Megérdemli, hogy
alakját emlékeztűnkbe idézzűk.

TAMÁS ISTVÁN